

az Egyesült Államokban – ahol nagyon elterjedtek a *speech department*-ek – sem sikerült különösebb megbecsülést, tiszteletet kivívnia az egyetemi közösségben. Körülbelül húsz éve azonban a helyzet megváltozni látszik.”

Több mint negyven év telt el A retorika birodalma megjelenése – 1977 – óta. A könyv végén publikált bibliográfiát meg lehetne sokszorozni. Időközben az amerikaiak vaskos lexikonokat és összefoglalásokat publikáltak, a tübingeni retorikusok tető alá hozták a *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* című tizenkét kötetes retorikatörténeti összefoglalást, s egymás után jelentetik meg a *Rhetorik-Forschungen* köteteit, előtérbe helyezve a toposzkutatást. ADAMIK TAMÁS és tanítványai jóvoltából magyarul olvashatók már a négy nagy klasszikus retorikai művei, megjelent a Retorikai lexikon, valamint a Régi-új retorika sorozat tizenhat kötete, tanulmányok sora. Megjelent első hazai retorikánk is magyar fordításban, PÉCSELI KIRÁLY IMRÉTŐL a Bevezetés a retorikába két könyvben. Mégis él még valamiféle gyanakvás a retorikával szemben, amelyet eloszlathat PERELMAN most már magyarul is olvasható, hiánypótló könyve.

Hivatkozott irodalom

- ADAMIK TAMÁS 2004. A tudományos retorika és a filozófusok. In: Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra, *Retorika*. Osiris Kiadó, Budapest. 29–34.
- ADAMIK TAMÁS főszerk. 2010, *Retorikai lexikon*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- BLUMENBERG, HANS 1962. *Paradigmen zu einer Metaphorologie*. Bouvier, Bonn.
- GOLDEN, JAMES L. – BERQUIST, GOODWIN F. – COLEMAN, WILLIAM E. eds. 1984. *The Rhetoric of Western Thought*. Third Edition. Kendall – Hunt Publishing Company, Dubuque (Iowa).
- KNAPE, JOACHIM 2000. *Allgemeine Rhetorik*. Reclam, Stuttgart.
- PERELMAN, CHAÏM – OLBRECHTS-TYTECA, LUCIE 1958. *La nouvelle rhétorique. Traité de l'argumentation*. Presses Universitaires de France, Paris.
- PERELMAN, CHAÏM – OLBRECHTS-TYTECA, LUCIE 1969. *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press, Notre Dame – London.
- PERELMAN, CHAÏM 1977/2008. *L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*. Vrin, Paris.
- RAÁTZ JUDIT – TÓTHFALUSSY ZSÓFIA szerk. 2011. *A filozófia és a szónoki beszéd*. Régi-új retorika sorozat 10. Trezor Kiadó, Budapest.

A. JÁSZÓ ANNA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

KÜLÖNFÉLÉK

LexikoNet 2017

Diatopikus német tájszótárműhelyek találkozója

2017. november 9. és 11. között Bécsben, az Osztrák Tudományos Akadémia szervezésében került sor a német nyelvű országok, valamint a német mint kisebbségi nyelvet használó országok diatopikus tájszótár-műhelyeinek ötödik találkozására, amely a német nyelvű tájszótár-szerkesztés legrangosabb nemzetközi szakmai fóruma.

A konferenciával egybekötött műhelytalálkozó célja összetett: fórumot ad a lezárt szerkesztési munkálatok (sorozatok, kötetek, tájszótárprojektek) bemutatásához és a még folyamatban lévő tájszótárszerkesztés nyitott kérdéseinek szakmai megvitatásához, betekintést nyújt a nagy német tájszótárak perifériáinak (pl. adatbank), makro- és mikrostruktúráinak digitális megjelenítési lehetőségeibe és gyakorlatába, valamint nemzetközi kapcsolatrendszerét és szakmai beágyazottságot kínál a csatlakozó tájszótárműhelyeknek.

A résztvevőket Alexandra N. Lenz, a Bécsi Egyetem Germanisztikai Intézetének professzor asszonya, a *Variation und Wandel des Deutschen in Österreich* (Variáció és változás a német nyelv osztrák változatában) az osztrák tudományos akadémiai kutatási projekt vezetője és az Osztrák-Bajor Tájszótár munkatársai, Philipp Stöckle és Andreas Gellan köszöntötte. A háromnapos konferencia programjában a nagy német tájszótárak prezentációit tematikus kerekasztal-beszélgetések követték, amelyek a különböző típusú szótárak szócikkszerkezeteit, a szerkesztőségek klasszikus és digitális eszköztárát, az adatbankok menedzselését, és a szótárprojektek összekapcsolódásának lehetőségeit tárgyalták.

Az előadók a bajor, bajor-sváb, alemann, frank, hesseni, westfáliai és a magyarországi német nyelvjárások szókészletének lexikográfiai feldolgozottságával kapcsolatban a német nyelvterület nagy tájszótárműhelyeinek munkálatairól, eredményeiről és perspektíváiról számoltak be.

A nagy múltú Osztrák-Bajor Tájszótár (*Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich*) 2015-ig az *Ezses* címszóig publikálta anyagát. A több mint 3,6 millió lexikális egységet tartalmazó katalógus digitalizálása 1993-ban kezdődött. 2016 óta racionalizálták és újratervezték a lemmatizálendő egységek listáját, a mikrostruktúra információs kategóriáit, valamint konszolidálták az adatbankban archivált adatokat és keresési lehetőségeket. Az így módosított adatbank nem csak nyomtatott formátumú, hanem webalapú szócikkek szerkesztését is lehetővé teszi. A következő évek céljai közé tartozik az F és G betűk címszavainak és szócikkeinek kidolgozása, a főkatalógus céduláinak digitalizálása és más projektek (*Österreichische Dialektkartographie 1924–1956*, *Deutsch in Österreich*) adatbankjaival való összekapcsolása.

A Bajor Tudományos Akadémiához tartozó müncheni székhelyű Bajor tájszótár (*Bayerisches Wörterbuch*) nyelvjárasi adatainak egy jelentős része papíralapú katalóguscédulákon, illetve kérdőíveken található. A gyorsabb feldolgozás érdekében a kérdőíveket a közelmúltban beszkenelték és megfelelő identifikációs rövidítésekkel (kérdőív száma, helyszíne, közig. egysége) látták el. A beszkenelt kérdőíveket kérdések szerint digitálisan feldarabolták, így a 108.000 kérdőív alapján kb. 6,5 millió lexikális egységet kaptak, amelyeket a LexHelfer szerkesztői program szortírozza. A www.bwb.badw.de honlap átfogó tájékoztatót nyújt a Bajor tájszótár alapját képező nyelvjárásokról, a szótár felépítéséről, a források jellemzőiről, a kérdőívek tartalmáról, és többek között a szótárprojekt kezdeményezőiről, EBERHARD KRANZMAYER és BRUNO SCHWEIZER nyelvöldrajzi munkásságáról is.

Az észak-bajorországi Frank tájszótár (*Fränkisches Wörterbuch*) adatgyűjtési területe közigazgatásilag adott: az Ober-, Unter- és Mittelfranken (Felső-, Alsó- és Középfank) területén beszélt keleti-frank, hesseni, thüringiai, sváb és bajor nyelvjárásokat 1913-tól dokumentálja. Az adatbankban 800.000 nyelvjárasi adat található, amelyek szótó, jelentés, grammatikai jellemzők, szöveggörnyezet, transzkripció, adatgyűjtési hely, adatgyűjtői kommentár, szerkesztői kommentár, kérdőív és kérdés alapján kereshető.

A közép-németországi Hessen-Nassau tájszótár (*Hessen-Nassauisches Wörterbuch*), amely túlnyomórészt az észak-, közép- és kelet-hesseni nyelvjárásokat fogja át, jelenleg

46 füzetnyi (L–Z, A bizonyos részei) publikált szócikkal rendelkezik. A kész szócikkek digitalizált faksimile formájában a <https://www.lagis-hessen.de> honlapon érhetőek el. Ugyanitt a hesseni tájszótárban már lemmatizált, de szócikkal még nem rendelkező nyelvjárási szavak keresethők nem csak a hesseni, hanem a délhesseni, rajnai, thüringiai és frankfurti szótárak lemmalistájában is.

A Magyarországi német tájszótár (Wörterbuch der Ungarndeutschen Mundarten) nyelvszigethelyzetben lévő, Magyarországon beszélt közép- és felnémet nyelvjárásokat dolgoz fel primer szinkrón profillal. A nyelvjárási adatok digitalizálása 2010-ben kezdődött, az adatbankban jelenleg 13.000 nyelvjárási adat található. A 700 próbaszócikken alkalmazott mikrostruktúra-koncepció figyelembe veszi az adatolt nyelvjárások tipológiai sokszínűségét, ezen kívül a címszavak jelentéseihez szociokulturális kommentárokat kapcsol.

A Svájci idiotikon (Schweizerisches Idiotikon), amelynek korpusza a késő középkortól a 21. századig terjed, a szó szoros értelmében véve nem klasszikus tájszótár, keletkezési körülményeinek és az akkori szótárkészítés céljainak megfelelően sokkal inkább történelmi-etimológiai szótárnak tekinthető. 16 kész kötete 159.000 címszót tartalmaz. A szótári munkálatokat várhatóan 10 éven belül befejezik. A nyomtatott formában publikált szótár retrodigitalizálása több részből tevődik össze: egyrészt a már megjelent kötetek oldalankénti digitalizálását, másrészt elektronikus hozzáférési lehetőségek kialakítását foglalja magába (lemmalista, köznyelvi lista, nyelvtani és szemantikai regiszter, teljes szöveg keresése szempontjából). A szótár honlapján (<https://www.idiotikon.ch/>) a teljes digitalizált faksimile megtalálható, sok más érdekesség, pl. szófejtések, hangklippek mellett. A honlap naplózza a látogatók által keresett lemmákat, így a szerkesztők visszajelzést kapnak arról, hogy mely szavakra milyen időintervallumban hány alkalommal kerestek rá a szótárhasználók és érdeklődők az idiotikon elektronikus verziójában.

A Westfáliai tájszótár (Westfälisches Wörterbuch) az északnyugat-németországi Westfália alnémet nyelvjárásait 1969 óta archiválja, jelenleg a 3. kötetnél tart (H–L). A kilencvenes évek koncepcionális és infrastrukturális racionalizálása után átalakult a szerkesztési folyamat, amelynek következtében a 3. kötetet négy éven belül sikerült befejezni. A 4. és a záró 5. kötet szerkesztési munkálatai előreláthatóan 2020-ig fognak folytatódni.

A Bajor-Sváb tájszótár (Dialektwörterbuch von Bayerisch-Schwaben) Bajorország délnyugati területén található Schwaben közigazgatási egységének szinkrón nyelvjárási adatait tartalmazza. Adatbankjában 36.500 lemmához tartozó nyelvjárási adat található, amelyekből kb. 3.000 címszót publikáltak eddig nyomtatott formában. A tájszótárt 2017-től befogadta a müncheni Bajor Tudományos Akadémia, így a publikáció folytatódik, és a szócikkek a közeljövőben, digitális formában is elérhetővé válnak.

A konferencia zárszavában Alexandra N. Lenz és Philipp Stöckle összefoglalták a bemutatott és tematikus viták eredményeit és névumait, és kiemelték annak fontosságát, hogy a német tájszótárkészítés nemzetközi hálózatának kiépítése mind a szűk szakmai, mind a nemzetközi tájszótárkészítés számára elméleti és gyakorlati ismeretek bővülésével, szakmai előnyök biztosításával jár együtt.

A következő LexikoNet konferenciára 2018 novemberében Gießenben kerül sor.